

УДК: 376: 159. 922. 76

Г.М. КОСАРЕВА

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ В ОСВІТНЮ ПРАКТИКУ

***Резюме.** У даній статті висвітлено особливості підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до впровадження інклюзивних форм навчання в освітню практику, зокрема розкрито компоненти професійно-особистісної готовності майбутнього педагога до роботи в умовах інклюзивної освіти.*

***Ключові слова:** інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, професійно-особистісна готовність майбутнього вихователя до роботи в умовах інклюзивної освіти.*

Постановка та актуальність проблеми. В умовах інтегрування держави до європейської спільноти, кардинальної перебудови, модернізації та відродження національної системи освіти в Україні, спрямованої на демократизацію, духовність та гуманізацію, особливої актуальності набуває проблема, зумовлена необхідністю переорієнтації підходів до реалізації завдань дошкільної освітньої галузі, формування важливих професійних компетенцій майбутнього дошкільного педагога до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому навчальному просторі. На сучасному етапі розвитку дошкільної освіти в Україні відкрилися нові перспективи, пов'язані з переосмисленням ставлення до організації навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами. Одним з пріоритетних напрямів у навчанні даної категорії дітей є впровадження інтегрованої/інклюзивної освіти, яка вважається основною освітньою інновацією кінця ХХ століття – початку ХХІ століття і яка має велику кількість прихильників у всьому світі.

Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» «педагогічний працівник дошкільного навчального закладу – особа з високими моральними якостями, яка має відповідну вищу педагогічну освіту, забезпечує результативність та якість роботи, а також фізичний і психічний стан якої дозволяє виконувати професійні обов'язки» [2, 23]. Питання професійної компетентності майбутніх фахівців сучасної системи дошкільної освіти в умовах інклюзивного/інтегрованого навчання виходить на перший план як надзвичайно значуще для прогресивного розвитку суспільства.

Говорячи про професійну компетентність, варто зробити наголос на важливості прагнення і здатності молодій людині реалізувати свій потенціал, збагачувати життєвий і професійний досвід, досягати успіхів у сфері дошкільної педагогіки. Оскільки компетентність включає в себе когнітивний, мотиваційно-ціннісний та вольовий компоненти, важливо надавати увагу здатності випускника свідомо визначити життєву стратегію, формулювати плани, докладати зусиль для їх реалізації [1].

Проте аналізуючи наукові дослідження українських учених, ми дійшли висновку, що їх теоретичні та методичні праці з проблеми підготовки майбутніх вихователів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в дошкільних закладах є недостатньо розробленими у педагогічній теорії, носять частковий характер, а всі сучасні наукові джерела присвячені лише питанням інклюзивної освіти дітей шкільного віку, тому вони не знайшли належного відображення у практичному застосуванні в дошкільній освіті. На нашу думку, відсутність впровадження інтегрованої/інклюзивної освіти у дошкільному віці призводить до втрати часу, адже лише тільки при умові раннього комплексного оперативного втручання в систему корекційно-розвивальної роботи у сенситивний період розвитку дитини можливо досягнути оптимального рівня її розвитку.

Отже, недостатність ґрунтовного вивчення наукових досліджень, спрямованих на

підготовку майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інтегрованого/інклюзивного навчання дає підставу стверджувати, що дана проблема дослідження є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності є неперервним і тривалим процесом, досить багатоаспектна і багатогранна. Значну увагу їй приділено у працях в різні історичні періоди зарубіжними та вітчизняними вченими, філософами, педагогами, психологами, зокрема Демокритом, Я. Коменським, М. Монтессорі, Г. Сковородою, Ш. Амонашвілі, С. Русовою, І. Зязюном, М. Кухаревим, Д. Ніколенко, О. Морозом, В. Миндикану, Л. Аверченко, О. Кашник та ін.

Відповідно до українського законодавства дошкільна освіта у цьому зв'язку є первинною складовою системи безперервної освіти. На цьому акцентують увагу, розглядаючи проблеми удосконалення змісту підготовки фахівців дошкільної освіти в умовах безперервної освіти, різних аспектів фахового становлення майбутнього вихователя, Л. Артемова, А. Богуш, Л. Завгородня, Н. Калініченко, Е. Карпова, О. Кононко, К. Крутій, В. Майборода, Т. Поніманська, О. Проскура, О. Сухомлинська, Т. Танько.

Продуктивний підхід до аналізу питань підготовки вихователів для дошкільних установ та осмислення процесів модернізації дошкільної освіти в Україні, вбачаємо в працях Г. Беленької, З. Борисової, Н. Ветлугіна, Е. Вільчковського, Н. Гавриш, Н. Голоти, Н. Денисенко, І. Дичківської, В. Ждан, Є. Ігнат'євої, Є. Карпової, Т. Комарової, О. Кучерявого, Г. Підкурманної, Н. Сакуліної, Є. Фльоріної.

Враховуючи об'єктивну потребу і соціальну значущість якісної професійної підготовки майбутнього вихователя дошкільного загальноосвітнього навчального закладу до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інтегрованого/інклюзивного навчання, її недостатню ґрунтовну теоретичну розробленість і практичне впровадження у діяльність дошкільних закладів, зазначені суперечності було обрано темою дослідження «Підготовка майбутніх вихователів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами».

Метою статті є спроба теоретично висвітлити особливості підготовки фахівців дошкільної освіти до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього простору.

Виклад основного матеріалу. У відповідності до мети, наше дослідження спрямовувалось на вирішення наступних завдань:

- проаналізувати сучасний стан наукової, методичної та практичної розробки проблеми виховання дітей з особливими освітніми потребами в теорії і практиці дошкільної освіти;
- здійснити аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми проблемами у загальноосвітньому просторі;
- виявити педагогічні умови формування професійних умінь у майбутніх вихователів дошкільного закладу у загальноосвітньому просторі;
- обґрунтувати модель готовності майбутніх вихователів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (принципи, критерії, показники, рівні сформованості);
- проаналізувати аналіз стану підготовки вихователів у практиці інклюзивної освіти;
- розробити зміст та методи підготовки майбутніх вихователів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами та експериментально їх перевірити;
- простежити динаміку сформованості готовності студентів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами;
- забезпечити діагностування ефективності процесів корекції, адаптації та соціалізації дітей з особливостями розвитку на етапі дошкільного навчання.

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає

навчання в умовах загальноосвітнього закладу. З метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти інклюзивні освітні заклади повинні адаптувати навчальні програми та плани, методи та форми навчання, використання існуючих ресурсів, партнерство з громадою до індивідуальних освітніх потреб і різних стилів навчання дітей з особливими освітніми потребами. Інклюзивні освітні заклади повинні забезпечити спектр необхідних послуг відповідно до різних освітніх потреб таких дітей. [3, 8].

Успішна інклюзія неможлива без кваліфікованого супроводу. Продуктивність освітньої інклюзії в значній мірі залежить від кваліфікації кадрів. Психолого-педагогічний і соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в дошкільному закладі повинен бути, по-перше, комплексним і, по-друге, мати корекційно-розвивальну спрямованість. Всі заняття повинні проводитися за програмами, спеціально скоригованими для кожної дитини з урахуванням її інтелектуальних, фізичних, психологічних можливостей.

У національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Законах України “Про освіту”, Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні, Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” зазначається, що забезпечення повноцінного розвитку здорових, а у національній програмі “Діти України” хворих дітей та дітей-інвалідів знаходиться у прямій залежності від рівня компетентності фахівців.

На думку Т. Поніманської, для досягнення високих результатів у вихованні, педагог повинен володіти певними особистісними якостями:

1) здатність до рефлексії (усвідомлення суб’єктом того, як його сприймає суб’єкт спілкування) і контролю результатів педагогічної діяльності, співробітництва з дитиною на засадах гуманізму, розвитку її особистості;

2) здатність виявляти і враховувати інтереси дітей, їхнє право на повагу, емоційно й морально підтримувати їх, прагнення до емоційної близькості у спілкуванні з ними, уміння спрямовувати його на забезпечення психологічного комфорту і своєчасного розвитку особистості;

3) постійна налаштованість на розширення знань, самонавчання і самовиховання для вдосконалення своєї педагогічної майстерності [4, 134].

Результати дослідження показали, що особливої гостроти набуває підготовка фахівців дошкільної освіти до корекційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, оскільки вихователі неповністю усвідомлюють її сутність, недостатньо володіють відповідними знаннями і вміннями. Цей висновок посилюється і результатами аналізу навчальних планів та програм підготовки вихователів-дошкільників, зокрема, корекційна робота та методика її здійснення не розглядаються ні окремою дисципліною, ні розділом іншої; педагогічна практика містить завдання з проведення занять та виховних заходів без акцентування на їх корекційній спрямованості.

Для вивчення сучасного стану готовності вихователів дошкільного навчального закладу до корекційної роботи з дітьми з особливими освітніми проблемами нами було розроблено відповідні показники, а саме: мотиви вибору професії і ставлення до неї; причини задоволеності (незадоволеності) професією; ставлення до дітей з особливими освітніми потребами; розуміння специфіки професійної діяльності вихователя з дітьми з особливими освітніми потребами; вміння проектувати корекційні цілі різних типів занять і добирати корекційні прийоми їх реалізації; самооцінка готовності до проведення корекційної роботи з даною категорією дітей.

На основі загального аналізу одержаних результатів за наведеними вище показниками ми визначили рівні готовності майбутніх вихователів до корекційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Основними складовими виступали особистісна, когнітивна і діяльнісна готовність до корекційної роботи, а головним показником – наявність вмінь для виконання корекційної функції професійної діяльності.

Результати констатувального дослідження підтвердили необхідність розробки

змістового і методичного забезпечення підготовки вихователя дошкільного закладу до корекційної з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти, основою якого має бути модель діяльності та особистості вихователя-дошкільника, зокрема: вихователь, фахівець з корекції, психолог, дослідник, пропагандист, консультант, захисник, порадник, помічник та види фахової діяльності: навчальна, виховна, корекційна, методична робота; робота з батьками вихованців; науково-дослідна і пропагандистська діяльність.

Нами було визначено, що найбільш повно діяльність вихователя можна представити через такі функції: діагностичну; орієнтаційно-прогностичну; конструктивно-проектувальну; корекційну; організаційну; інформаційно-пояснювальну; комунікативно-стимулюючу; аналітико-оцінювальну; дослідницько-творчу.

Проте найважливішою у професійній діяльності вихователя у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього простору є власне корекційна функція. Її сутність полягає у виправленні чи послабленні вад психофізичного розвитку дитини у процесі навчання та виховання, профілактиці ускладнень структури дефекту; створенні умов для максимально можливого цілісного розвитку особистості розумово відсталої дитини; навчанні батьків прийомам організації ігрової, трудової, навчальної діяльності дитини, окремим корекційним прийомам і методам, формуванні дитячого колективу.

На основі експертних оцінок професійно значущих якостей вихователя дошкільного закладу ми класифікували та описали найважливіші риси його професійного характеру, серед яких базовими, зокрема, є: любов до дітей; самовідданість; професійна цілеспрямованість і працездатність; захопленість професією і готовність слугувати інтересам дітей з вадами розвитку; впевненість у оптимістичній перспективності корекційно-виховного впливу; готовність до постійного удосконалення свого професійного рівня.

Створена особистісно-діяльнісна модель майбутнього вихователя дошкільного закладу відображає вимоги до фахівця, який може працювати з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітніх навчальних закладів різного типу, так і у сім'ї. Значущість запропонованої моделі полягає у тому, що вона є чітким орієнтиром професійного відбору, підготовки спеціалістів з дошкільної освіти до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Результати дослідження свідчать, що її використання дозволяє уникнути розриву між теорією і практикою у ВНЗ, підвищити професійну спрямованість освіти відповідно до світових стандартів. Майбутній вихователь дошкільної освіти – це особистість, здатна брати на себе відповідальність, вчасно враховувати ситуацію соціальних змін, це педагог інноваційної орієнтації. Як фахівець дослідник, він спрямований на наукову обґрунтовану організацію навчально-виховного процесу з прогностичним спрямуванням, має адекватні ціннісні орієнтації, гнучке професійне мислення, розвинуту професійну самосвідомість, готовність до сприйняття нової інформації, високий рівень самоактуалізації, володіє мистецтвом рефлексії [5, 5].

Висновки. Отже, підготовка майбутнього вихователя дошкільного закладу до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання має забезпечити його ґрунтовними знаннями, які обумовлюються передусім структурою дефекту дитини, соціальними факторами; методикою корекційної роботи; критеріями її оцінювання; корекційним компонентом застосування методів спеціальної дидактики та виховання; способами проектування і реалізації корекційних завдань залежно від типу заняття; корекційними можливостями новітніх освітніх технологій; корекційним аспектом неперервної самоосвіти вихователя дошкільного закладу. Нами доведено, що забезпечення підготовки вихователя до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами відповідно до завдань фундаментальної педагогічної освіти загалом, можливе лише за умови впровадження моделі підготовки, яка ґрунтується на принципі системного підходу у єдності таких компонентів: студенти, викладачі, зміст підготовки, дидактичні процеси, форми та методи

організації навчання. При цьому в усіх підсистемах враховується специфічний компонент майбутньої професійної діяльності фахівця з дошкільної освіти та вимоги до його особистості, зокрема: загальнотеоретична і наукова підготовка; методологія корекційної роботи; методична і технологічна підготовка; удосконалення професійно корекційних компетенцій.

«Коли інклюзивне навчання буде повністю опановане, ми зможемо відмовитись від ідеї, що всі діти для того, щоб приносити користь суспільству, повинні бути схожими один на одного. Замість цього ми будемо шукати і підтримувати таланти, властиві всім людям. Ми починаємо розглядати нетипові способи, щоб виховувати корисних членів суспільства, і в процесі цієї роботи ми зможемо дати всім дітям відчуття того, що вони потрібні» – вважає Норман Кунк.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беленька Г.В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу: монографія / Г.В. Беленька. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. – 320 с.
2. Закон України «Про дошкільну освіту». – К.: Редакція журналу «Дошкільне виховання», 2001. – 56 с.
3. Колупаєва А.А. Діти з особливими потребами та організація їх навчання: наук.-метод. посіб. / А.А. Колупаєва. Л.О. Савчук. – [вид. доп. та перероб.]. – К.: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. – 274 с. – (Серія «Інклюзивна освіта»).
4. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т.І. Поніманська. – К.: Академвидав, 2004. – 456 с.
5. Уруський В.І. Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності: методичний посібник / В.І. Уруський. – Тернопіль: ТОКІППО, 2005. – 96 с.

Г.Н. КОСАРЕВА. ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ К ВНЕДРЕНИЮ ИНКЛЮЗИВНЫХ ФОРМ ОБУЧЕНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНУЮ ПРАКТИКУ

Резюме. В статье раскрываются особенности подготовки будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений к внедрению инклюзивных форм обучения в образовательную практику, а именно: описаны компоненты профессионально-личностной готовности будущего педагога к работе в условиях инклюзивного образования.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети с особыми образовательными потребностями, профессионально-личностная готовность будущего воспитателя к работе в условиях инклюзивного образования.

G.M. KOCAREVA. PREPARATION OF FUTURE TUTORS TO INTRODUCTION OF INCLUSIVE FORMS OF EDUCATION IN EDUCATIONAL PRACTICE REVEAL

The summary. In article features of preparation of future tutors of preschool educational institutions to introduction of inclusive forms of education in educational practice reveal, namely: components of professional and personal readiness of future teacher to work in the conditions of inclusive education.

Key words: inclusive education, children with special educational requirements, professional and personal readiness of future tutor for work in the conditions of inclusive education.

Одержано редакцією 26.11.2013 р.